

DOI: 10.33270/03233201.101
УДК 159.98

Передумови легітимного вияву агресії в професійній діяльності поліцейських

КОВАЧ Ольга*

аспірант кафедри юридичної психології Національної академії внутрішніх справ
м. Київ, Україна
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-8861-8328>

Анотація. Актуальність дослідження зумовлена необхідністю комплексного вивчення особистості правоохоронця відповідно до вимог професійної діяльності в сучасних умовах. У науковому дослідженні використано комплекс методів, зокрема теоретичні (аналіз, синтез, порівняння, узагальнення та інтерпретація літературних джерел і теоретичних підходів з обраної проблематики), емпіричні (опитування, тестування), математикостатистичні. Для обробки емпіричних даних застосовано метод кількісного аналізу (кореляційний аналіз). Методичне забезпечення психодіагностичного дослідження здійснено за допомогою таких методик: авторська анкета «Агресія в діяльності поліцейського»; «Опитувальник агресивності» Басса–Дарки; «Опитувальник РСК» Дж. Роттера; опитувальник «Стиль саморегуляції поведінки» В. І. Моросанової; опитувальник рівня легітимізації агресії «ЛА-44»; методика «Hand-test» Е. Вагнера. Згідно з результатами дослідження, легітимізовану агресію в професійній діяльності поліцейських визначено в прийнятності та виправданості різних форм агресивної поведінки шляхом атрибуції суспільно схвалюваного (легітимного) статусу. За результатами дослідження сформульовано висновок, що ставлення до вияву агресії в діяльності працівника поліції неоднозначне, водночас є неприйнятним і набуває легітимного статусу залежно від ситуації. Причинами вияву агресії можуть бути висловлювання на адресу поліцейського, які принижують його честь і гідність, відчуття несправедливості й складнощі саморегуляції поліцейського в критичних ситуаціях. Агресія є виправданою (легітимізується) в службовій діяльності, зокрема в ситуаціях, коли чинять агресивні дії щодо поліцейського та здійснюють непокору його законним вимогам. За допомогою кореляційного аналізу виявлено передумови легітимного вияву агресії правоохоронцями. Поліцейські, які мають високий рівень агресивності, можуть вдаватися до схвалення різних форм агресії, надаючи їм легітимного статусу. Домінування зовнішнього локусу контролю негативно позначається на усвідомленій саморегуляції поліцейського, самостійності, гнучкості й адекватності реакцій поліцейських, що може перешкоджати досягненню мети та ефективності виконання службових обов'язків через надмірний, неконтрольований вияв агресії. Перспективою подальших досліджень є розроблення рекомендацій щодо запобігання перевищенню службових обов'язків. У науковому дослідженні: 1) емпірично вивчено передумови легітимного вияву агресії в діяльності поліцейських; 2) виявлено зв'язок між показниками методик за допомогою кореляційного аналізу. Практична значущість полягає у визначенні шляхів формування уявлень майбутніх правоохоронців про легітимізовану агресію в процесі професійної підготовки

Ключові слова: правоохоронець; агресивна поведінка; рівень агресивності; Національна поліція України; саморегуляція поведінки; небезпека; конфлікт; індекс агресивності

Історія статті:

Отримано: 23.02.2023
Переглянуто: 13.03.2023
Прийнято: 28.04.2023

Рекомендоване посилання:

Ковач О. Передумови легітимного вияву агресії в професійній діяльності поліцейських. *Юридична психологія*. 2023. № 1 (32). С. 101–111. doi: 10.33270/03233201.101.

*Відповідальний автор

Вступ

Виконання службових обов'язків працівниками поліції пов'язано з підвищеним рівнем ризику, перебуванням у ситуаціях реальної загрози життю та здоров'ю, спілкуванням з агресивними правопорушниками, використанням примусу чи погрозою його застосування. Здійснення функцій правопорядку та захисту мирного співіснування людей є майже неможливим без вияву агресії. Агресія певною мірою забезпечує ефективність виконання поставлених завдань, адаптації в складних й екстремальних ситуаціях, є умовою збереження життєдіяльності поліцейського та громадян. Тому агресивні вияви в діяльності поліцейського іноді є безкарним і навіть заохочуваним різновидом насильницьких дій – так званою легітимізованою агресією. Проте часте використання легітимного права на застосування агресії потенційно є сигналом до перевищення службових обов'язків.

Проблемні аспекти професійної діяльності поліцейських досліджували такі українські вчені: Д. О. Александров, Л. І. Казміренко, М. В. Костицький, С. Д. Максименко, В. В. Рибалка, В. О. Татенко та ін. Особливості саморегуляції психічних станів, агресивності правоохоронців вивчали В. О. Андросюк, Л. М. Балабанова, І. О. Віденєєв, С. М. Миронець, Н. Е. Мілорадова, Г. В. Попова, Н. Саппа, О. В. Тімченко. Агресія переважно виявляється в конфлікті взаємодій поліцейського з іншими особами, у ситуаціях конфронтації та суперництва, тож комунікативні аспекти в діяльності працівників поліції аналізували у своїх працях В. Г. Андросюк, Ю. М. Антонян, М. І. Єникеев, О. І. Кудерміна, В. Г. Лукашевич, В. А. Носков, О. В. Романенко та ін. Посилену увагу спрямовано на різні аспекти комунікативної компетентності поліцейських: особливості професійного спілкування (Kudermyna, 2019); формування навичок медіації (Romanenko, 2022); імідж поліцейського (Okhrimenko, & Martenko, 2021); специфіку комунікації працівників патрульної поліції (Lytvyn, 2019); комунікативні компетенції слідчих органів досудового розслідування (Hrub, 2018).

Учені констатують дуальність вимог до працівника поліції у вияві агресії: її необхідно виявляти так, щоб сприяти виконанню службових обов'язків і не виходити за межі дозволеності. Складність визначення меж дозволеності та заборон у виявах агресії створює необхідність комплексного аналізу проблеми й емпіричного дослідження передумов легітимного вияву агресії в діяльності працівників поліції.

Матеріали та методи

Метою статті є визначення передумов легітимного вияву агресії в діяльності поліцейських. Відповідно до мети окреслено завдання: 1) емпірично дослідити передумови легітимного вияву агресії в діяльності поліцейських. 2) виявити зв'язки між показниками методик за допомогою кореляційного аналізу.

Результати й обговорення

У професійній діяльності працівника поліції агресія може сприяти ефективності виконання завдань, швидкій адаптації в критичних ситуаціях, виконувати захисну та оборонну функції. Проте, з огляду на особливість службової діяльності поліцейських, де постійні ситуації конфронтації та суперництва, перебування в конфліктній взаємодії з іншими особами, небезпечна обстановка й тиск громадськості можуть провокувати деструктивну агресивність. Така агресивність має негативний контекст, підвищує конфліктність, перешкоджає конструктивній взаємодії, може спричиняти помсту, самоствердження, примус (Hrub, 2018).

Активне використання поліцейськими права (легітимного статусу) на агресію, що схвалюється або умовно схвалюється соціумом, може свідчити про загальний високий рівень агресії, зокрема про можливий вихід за межі дозволеного (Medvediev, 2019). А це неприпустимо, адже професійна діяльність вимагає від поліцейського дисциплінованості, організованості, справедливості та відповідальності (Tsilmak, 2020; Shevchenko, & Shlomin, 2019). Оскільки є амбівалентність вимог до агресивності працівників поліції, складно провести межу між дозволеними формами вияву агресії та агресією, яка може завдати шкоди. Імовірно, для досягнення цього балансу працівник правоохоронних органів повинен володіти високим рівнем саморегуляції, відповідальності, мати якісну професійну підготовку та високий емоційний потенціал.

Наше дослідження, на якому ґрунтується ця публікація, проведено на базі Національної академії внутрішніх справ (НАВС). Вибірка досліджуваних становила 100 респондентів – працівників Національної поліції, які проходили курси підвищення кваліфікації.

Під час дослідження використано такий психодіагностичний інструментарій: авторська анкета «Агресія в діяльності поліцейського»; «Опитувальник агресивності» Басса-Дарки; «Опитувальник РСК» Джуліана Роттера; опитувальник «Стиль саморегуляції поведінки» В. І. Моросанової; опитувальник рівня легітимізації агресії «ЛА-44» та проєктивна методика «Hend-test» Е. Вагнера.

Респондентам було запропоновано авторську анкету «Агресія в діяльності поліцейського», що мала на меті виявити ставлення до вияву агресії (легітимізації агресії) у професійній діяльності. Анкета містила запитання із закритими та відкритими варіантами відповідей.

За результатами анкетування виявлено, що в дослідженні взяли участь поліцейські з різним стажем роботи, зокрема: 40 % – працівники поліції зі стажем до 5 років; 43 % – зі стажем роботи від 6 до 10 років, 17 % – понад 11 років трудової діяльності у правоохоронних органах (рис. 1).

Рис. 1

За результатами опитування, більша частина респондентів (59 %) вважають агресію недопустимою в діяльності працівника поліції. Проте в ситуаціях, коли є загроза для життя та здоров'я поліцейського чи інших людей, агресія є не тільки можливістю захистити себе та інших, а й ефективним інструментом для виконання

завдання. Таку позицію мають 77 % респондентів.

За допомогою анкетування виявлено, що 83 % опитаних за період служби в поліції були свідками вияву агресії колегами, проте лише 14 % вважають, що агресія допомагає їм у професійній діяльності (на рис. 2).

Рис. 2

На підставі аналізу відповідей респондентів визначено передумови вияву агресії в професійній діяльності. Більше ніж половина опитаних (54 %) ладні виявити агресію, спровоковану висловлюванням осіб, які принижують честь і гідність поліцейського, його сім'ю та близьких. Значущими передумовами є відчуття несправед-

ливості (38 %) і складнощі саморегуляції (30 %), зокрема, складність приборкати злість, лють, гнів, роздратування. Менший відсоток припадає на відповіді респондентів, які пов'язані з відчуттям правоти та власного статусу (17 %); страхом і небезпекою (15 %); відчуттям безсилля та безпорадності (12 %) (рис. 3).

Рис. 3

Для визначення ефективності (легітимізації) вияву агресії в професійній діяльності поліцейських було запропоновано запитання з відкритими

відповідями. Типові відповіді респондентів зібрано в підгрупи (рис. 4).

Рис. 4

На підставі відкритих відповідей респондентів виокремлено групи ситуацій, де вияв агресії працівником поліції є ефективним (легітимним):

1. У ситуації конфлікту й агресії, спрямованої до поліцейського (у разі нападу зі зброєю, групою осіб, погроз фізичною розправою, чіпляння за службову форму працівника поліції, агресивного спілкування). Легітимність агресивних дій поліцейського в таких ситуаціях вбачають 41 % опитаних.

2. Непокоря законним вимогам працівника поліції під час виконання службових повноважень (у разі затримання зі зброєю, масових громадських конфліктів, сімейних конфліктів, для припинення агресії (фізичної та вербальної) до інших осіб). У таких ситуаціях агресія є допустимою на думку 29 % респондентів.

3. У процесі спілкування з особами, які перебувають під впливом психоактивних речовин (спілкування працівника поліції з особами, які знаходяться в стані алкогольного, наркотичного сп'яніння, порушують публічний порядок або вчиняють злочинні дії). Правомірність агресії в таких ситуаціях визнають 17 % опитаних.

4. Вияв агресії як крайнього заходу – коли іншими методами вирішити ситуацію неможливо (для захисту життя та здоров'я власного й інших громадян). Такий підхід поділяють 9 % респондентів.

5. Позиція щодо недопустимості вияву агресії працівниками поліції в жодних ситуаціях і формах притаманна лише 2 % респондентів.

Отже, за результатами анкетування можна дійти таких висновків. Агресія не є допустимою, якщо про неї йдеться загалом, адже її сприймають

як поведінку неналежну та неприйнятну в суспільстві й діяльності працівника правоохоронних органів. Проте, коли моделюють конкретну ситуацію чи завдання, яке пов'язане з ризиком і небезпекою, агресія набуває легітимного статусу. Передумовами вияву агресії поліцейськими можуть бути здебільшого висловлювання, які принижують його честь і гідність, провокують відчуття несправедливості й складнощі саморегуляції в критичних ситуаціях, зокрема, складнощі в приборканні роздратування, злості, гніву. Легітимний статус вияву агресії поліцейськими надають у ситуаціях, коли чинять агресивні дії безпосередньо щодо поліцейського (фізичні та вербальні), у ситуаціях непокори законним вимогам працівника поліції чи під час захисту правопорядку, коли його порушують особи, що перебувають під впливом психоактивних речовин.

Проте для визначення передумов легітимізації агресії в діяльності поліцейських анкетування недостатньо, тому в дослідженні використано комплекс стандартизованих методик. Зокрема, для визначення основних деструктивних тенденцій, притаманних особистості, використано «Опитувальник агресивності» Басса-Дарки. Методика надає можливість оцінити 8 типів різних реакцій, а саме: дратівливість, негативізм, образу, підозрливість, вияви фізичної агресії, непрямую агресію, вербальну (мовленнєву) агресію, почуття провини (Kotliar, 2015).

Середні значення за «Опитувальником агресивності» Басса-Дарки (X сер.) і стандартне відхилення висвітлено в табл. 1.

Таблиця 1

Результати дослідження за «Опитувальником агресивності» Басса–Дарки

Тип агресивної поведінки	X сер.	Станд. відхилення
Фізична агресія	5,4	1,9
Непряма агресія	4,4	1,6
Роздратування	3,9	2,0
Негативізм	1,8	1,3
Образа	3,2	1,6
Підозріливість	3,2	2,1
Вербальна агресія	6,5	2,3
Провина	4,4	2,5

Аналіз даних засвідчує однорідність групи досліджуваних. Середні значення (X сер.) за шкалами опитувальника демонструють середній рівень вираженості таких типів агресивної поведінки, як:

1) фізична агресія – використання проти іншої особи фізичної сили;

2) непряма агресія – спрямування агресії обхідним шляхом на іншу особу або ж неспрямування ні на кого;

3) роздратування, тобто готовність за найменшого збудження виявляти негативні почуття;

4) образа – заздрість чи ненависть до інших за певні дії, вигадані або реальні;

5) підозріливість, яка може варіюватися в діапазоні від обережності й недовіри до людей до переконання в тому, що вони завдають або планують завдати шкоди;

6) вербальна агресія – вияв негативних почуттів як через форму (крик, вереск), так і через зміст словесних відповідей (прокляття, погрози);

7) провина, що передбачає можливе переконання людини в тому, що вона є поганою. Це можуть бути розкаяння совісті, які відчуває людина.

Науковці виокремлюють різні ступені вияву агресивності працівника поліції під час виконання ним службових обов'язків: високий, що характеризує внутрішню схильність до вибухів, емоційних спалахів з незначного приводу, виражений негативізм, недовірливість і підозріливість до

всього і всіх; середній, який може виявитися тільки в особистісно значущій або екстремальній ситуації, і слабкий, що унеможлиблює вияв агресії навіть в екстремальних, психогенних ситуаціях (Humeniuk, & Suliatytskyi, 2011).

Середній рівень досліджених агресивних виявів свідчить про норму агресивності. Адже відсутність агресії може вкрай негативно позначитися на здоровому розвитку особистості, а в професійній діяльності поліцейського – до «пасування» перед проблемою та надмірного потурання.

Водночас наявний слабкий вияв опозиційної манери в поведінці респондентів. Про це свідчать середні значення X сер. = 1,8 за шкалою «Негативізм». Це вказує на майже відсутність здатності в досліджуваних виявляти поведінку проти встановлених звичаїв і законів, що в професійній діяльності поліцейських є необхідною умовою не тільки захисту закону, а й дотримання його самим поліцейським.

Для кращого розуміння підсумків тестування слід урахувати, що роздратування, фізична, непряма й вербальна агресія становлять індекс агресії, а образа і підозріливість – індекс ворожості.

Величина індексу норми агресивності (за Е. І. Роговим) дорівнює 21 ± 4 . Щодо ворожості вона повинна бути в межах $6,5-7 \pm 3$. Результати дослідження індексу агресивності та ворожості представлено в табл. 2.

Таблиця 2

Індекс ворожості та агресивності за «Опитувальником агресивності» Басса–Дарки

Шкала	Показник
Індекс ворожості	6,1
Індекс агресивності	16,4

Середні значення за індексом ворожості X сер. = 6,1 знаходяться в межах норми. Проте середні показники X сер. = 16,4 за індексом агресивності дещо нижчі від норми. Це може свідчити, що особи, які проходили опитування, наділені такими рисами, як сугестивність і пасивність.

Для вичерпнішого вивчення агресивності працівників поліції використано проективну методику «Hand-test» Е. Вагнера. Стимульний матеріал тесту містить 9 стандартних зображень

кисті руки й одне без зображення, під час перегляду якої необхідно уявити кисть руки й описати її уявні дії.

Обробляючи отримані результати, кожному відповідь досліджуваного відносять до однієї з 11 категорій: «Агресія», «Вказівка», «Страх», «Комунікація», «Залежність», «Демонстративність», «Інвалідність», «Активна безособовість», «Пасивна безособовість», «Опис». Відповіді, що відносять до категорій «Агресія» і «Вказівка», розглядають як пов'язані з готовністю досліджу-

ваного до вищого вияву агресивності, небажанням пристосуватися до оточення. Категорії відповідей «Страх», «Емоційність», «Комунікація» і «Залежність» відображають тенденцію до дії, спрямовану на пристосування до соціального середовища; імовірність агресивної поведінки незначна.

Сумарний бал агресивності обчислюють за формулою: $A = (\text{Агресія} + \text{Вказівка}) - (\text{Страх} + \text{Емоційність} + \text{Комунікація} + \text{Залежність})$. Результати за шкалою «Загальний рівень агресивності» методики «Hand-test» відображено в табл. 3.

Таблиця 3

Результати дослідження за методикою «Hand-test»

Шкала	X сер.	Станд. відхилення
Загальний рівень агресивності	-0,1	-0,1

Коридор норми агресії – у межах від -1 до 1, тобто наведені в таблиці дані переконують, що агресія працівників поліції за тестом руки є в межах норми.

Отже, за результатами двох методик – «Опитувальника агресивності» Басса-Дарки й методики «Hand-test» – можна дійти висновку, що працівникам поліції притаманний середній рівень агресії. Відповідний рівень агресивності свідчить про норму й оптимальність вияву агресії в діяльності поліцейського. Це забезпечує ефективність виконання завдань у складних, екстремальних ситуаціях та дій в ситуації невизначеності.

Проте опитувальник Басса-Дарки й методика «Hand-test» не надають вичерпного аналізу особистості, оскільки агресію та агресивність не

можна розглядати поза їх мотиваційним комплексом. Тому цей вид психологічного діагностування доповнено іншими особистісними тестами, зокрема опитувальником для визначення рівня суб'єктивного контролю (РСК) Дж. Роттера.

«Опитувальник РСК» Дж. Роттера виокремлює два типи локусу контролю: екстернальний – відповідальність за успіхи й невдачі власного життя перекладають на зовнішні обставини; інтернальний – відповідальність перебирають на себе (Rotter, 1966). Опитувальник діагностує локалізацію контролю за значущими подіями, тобто рівень особистої відповідальності, що є необхідною умовою для ефективної роботи поліцейського. Результати дослідження за «Опитувальником РСК» Дж. Роттера подано в табл. 4.

Таблиця 4

Результати дослідження за «Опитувальником РСК» Дж. Роттера

Шкала	Показник (%)
Інтернальність	78 %
Екстернальність	24 %

За результатами дослідження виявлено, що групі досліджуваних притаманне переважання інтернального локусу контролю. Тобто переконання про успіхи чи невдачі залежать від їх компетентності, цілеспрямованості, рівня здібностей та є закономірним результатом цілеспрямованої діяльності й самодіяльності. Їхня поведінка спрямована на послідовне досягнення успіху шляхом розвитку навичок і глибшої обробки інформації, постановки завдань, у яких підвищується рівень складності.

На думку вчених Дж. Дигмана, Р. Кеттелла і Дж. Роттера, інтерналі справляють враження досить упевнених у собі людей, у суспільному житті переважно посідають вище становище, ніж екстернали. Прагнення до досягнення в інтерналів має властивості наполегливості, планованості, старанності, відповідальності, акуратності та впорядкованості. Водночас їм властиві апатичність, недбалість, безвідповідальність і необов'язковість (Sytnik, 2021).

Поряд з дослідженням локусу контролю варто зосередити увагу на здатності до усвідомленої

саморегуляції. Адже висока здатність до саморегуляції є важливою умовою для вияву агресії тільки в тих випадках, коли вона є необхідною і тією мірою, яка необхідна для виконання завдань.

Для дослідження рівня саморегуляції працівників поліції застосовано опитувальник «Стиль саморегуляції поведінки» В. І. Моросанової. Учена довела, що успішність різних видів практичної діяльності забезпечена сформованістю цілісної системи саморегуляції, яка сприяє формуванню гармонійної поведінки, уміння керувати собою, спрямовувати дії відповідно до професійних завдань (Morosanova, & Fomina, 2017).

Методика «Стиль саморегуляції поведінки» В. І. Моросанової спрямована на дослідження загального рівня саморегуляції і таких компонентів, як: планування, моделювання, програмування, оцінювання результатів, гнучкості, самостійності (Morosanova, 2013). За методикою «Стиль саморегуляції поведінки» виявлено такі результати (табл. 5):

Таблиця 5

Результати дослідження за опитувальником «Стиль саморегуляції поведінки» В. І. Моросанової

Шкала	X сер.	Станд. відхилення
Планування	7,0	1,7
Моделювання	6,0	1,5
Програмування	6,1	1,6
Оцінювання результатів	6,0	1,7
Гнучкість	6,3	1,5
Самостійність	5,6	2,0
Загальний рівень саморегуляції	33	5,5

Аналіз даних свідчить про однорідність групи досліджуваних за всіма шкалами методики. Середні значення (X сер.) за шкалами опитувальника виявляють середній рівень вираженості таких показників:

1) моделювання – здатність виокремлювати значущі умови досягнення завдань як у поточній ситуації, так і в перспективному майбутньому, що виявляється у відповідності програм дій планам діяльності, а отже, одержуваних результатів поставленій меті;

2) програмування – розвиненість усвідомленого програмування людиною власних дій, сформованість потреби продумувати способи своїх дій та поведінки для досягнення завдань, деталізувати й розгортати розроблені програми;

3) оцінювання результатів – адекватність оцінки та результатів власної діяльності й поведінки;

4) гнучкість – сформованість регуляторної гнучкості, тобто здатності перебудовувати, внести корективи в систему саморегуляції в разі зміни зовнішніх і внутрішніх умов;

5) самостійність – розвиненість регуляторної автономності.

Середній рівень вираженості зазначених показників може засвідчувати, що поліцейські доволі гнучко й адекватно реагують на зміну умов, усвідомлено виокремлюють завдання для досягнення мети. Водночас досліджено високі показники за шкалою «Планування» (X сер. = 7,0), що вказує на сформованість потреби в усвідомленому плануванні діяльності. Це свідчить про самостійність формування планів, їх реалістичність, деталізацію та стійкість.

Шкала «Загальний рівень саморегуляції» оцінює загальний рівень сформованості індивідуальної системи усвідомленої саморегуляції довільної активності людини. Високі показники (X сер. = 33,0) вказують на самостійність, гнучкість й адекватність реакцій. За високої мотивації

досягнення поліцейські здатні формувати такий стиль саморегуляції, який дає змогу компенсувати вплив особистісних, характерологічних особливостей, що перешкоджають досягненню мети. Високий рівень загальної саморегуляції сприяє легкому опануванню нових видів активності, впевненості в незнайомих ситуаціях, стабільності успіхів у звичних видах діяльності.

Отже, саморегуляція є одним із вирішальних засобів, що виконує роль стабілізаційного фактора профілактики й подолання кризових ситуацій, що в діяльності поліцейських є важливою умовою успішності виконання завдань. Високий рівень загальної саморегуляції дає змогу працівнику поліції ефективно організувати свою поведінку, узгоджувати її з вимогами ситуацій, покладеними на них повноваженнями й очікуваннями інших людей. Наявність високого рівня саморегуляції дасть змогу поліцейському виявляти агресію тільки в тих випадках, які потребують її вияву, і тією мірою, яка не завдала б шкоди іншим.

Подальше дослідження було спрямовано на вивчення ставлення поліцейських до виявів агресії, яка є соціально схваленою, легітимізованою, а також допустимих, на їхню думку, форм агресивної поведінки в конкретних обставинах. Для дослідження використано опитувальник легітимізованої агресії М. Хогбен (Proclivity for Legitimized Aggression Questionnaire – PLAQ) в адаптації С. М. Єніколопова і М. П. Цибульського «ЛА-44».

Легітимізацією агресії є процес обґрунтування прийнятності та виправданості різних форм агресії шляхом приписування їм легітимного статусу (Bilash, 2017). Методика дає змогу виокремити сфери – носії легітимної агресії, що найістотніше позначаються на збільшенні кількості девіантних агресивних вчинків. За опитувальником рівня легітимізації агресії «ЛА-44» виявлено такі результати (табл. 6).

Таблиця 6

Результати дослідження за опитувальником рівня легітимізації агресії «ЛА-44»

Шкала	X сер.	Станд. відхилення
Політика	38,3	11,3
Особистий досвід	40,8	8,7
Виховання	16,8	5,3
Спорт	14,1	4,9
Медіа	36,6	7,2
Інтегральна шкала	70,7	17,4

Аналіз даних свідчить про однорідність групи досліджуваних за шкалами методики. Середні значення (X сер.) за шкалами опитувальника понижено, середній та підвищений рівні вираженості показників методики. Зокрема, за шкалами «Виховання» (X сер.=16,8) та «Спорт» (X сер.= 14,1) виявлено понижений рівень схильності поліцейських до легітимізованої агресії у сферах виховання дітей та спорту. Водночас підвищеним є рівень схильності поліцейських до легітимізованої агресії у сфері особистого досвіду (X сер.= 40,8). Це може свідчити про інтерес поліцейських до видів діяльності, пов'язаних з агресією, зокрема, полювання, боротьби.

За шкалами «Політика» (X сер.= 38,3), «Медіа» (X сер.= 36,6), «Інтегральна шкала» виявлено середній рівень схильності поліцейських до підтримки силових рішень у галузі політики та відносин держави з громадянином, а також висвітлення насильства та агресії в медіапросторі. Середній рівень за інтегральною шкалою (X сер.= 70,7) вказує на обґрунтування прийнятності та виправданості різних форм агресії поліцейськими шляхом приписування їм легітимного статусу.

Отже, за результатами дослідження рівня легітимізації агресії «ЛА-44» можна дійти

висновку, що працівники поліції по-різному ставляться до допустимості вияву агресії та її схвалення, це залежить від конкретної сфери. Зокрема, поліцейським майже не притаманна схильність до схвалення агресії у сфері виховання дітей та спорту. Це може свідчити про переважання демократичного стилю у вихованні дітей та слабкий інтерес до спорту. Проте у сфері особистого досвіду, навпаки, наявне схвалення агресії у видах діяльності, які безпосередньо пов'язані з виявом агресії. Це може бути полювання, захоплення зброєю, єдиноборствами.

Особливість професійної діяльності поліцейських і є здебільшого діяльністю, яка часто пов'язана з агресією, небезпекою, постійним зіткненням з агресивно налаштованими громадянами й використанням зброї, що імовірно може виправдувати (легітимізувати) застосування різних форм агресії та в професійній діяльності.

Для дослідження зв'язку між шкалами застосованих методик було проведено кореляційний аналіз за коефіцієнтом кореляції К. Пірсона. Особливості зв'язку між шкалами методик подано в табл. 7.

Таблиця 7

Особливості зв'язку між шкалами методик за коефіцієнтом кореляції К. Пірсона

Шкала 1	Шкала 2	R	P
Індекс ворожості	Екстернальність	0,267	0,01
Загальний рівень саморегуляції	Екстернальність	-0,299	0,01
Інтегральна шкала легітимізації агресії	Індекс агресивності	0,272	0,01
Загальний рівень саморегуляції	Індекс агресивності	0,224	0,05

За допомогою кореляційного аналізу виявлено позитивну кореляцію та сильний значущий зв'язок між шкалами «Індекс ворожості» й «Екстернальність». Тобто поліцейські, які мають зовнішній локус контролю та перекладають відповідальність за успіхи та невдачі власного життя на зовнішні обставини, мають негативну установку на іншу людину чи групу людей. Це може виявлятися в несприятливій оцінці інших людей та відповідному реагуванні.

Негативну кореляцію та сильний значущий зв'язок виявлено між шкалами «Екстернальність» і «Загальний рівень саморегуляції». Зв'язок між цими показниками означає, що домінування зовнішнього локусу контролю негативно позначається на усвідомленій саморегуляції поліцейського, самостійності, гнучкості й адекватності реакцій поліцейських. У цьому контексті вплив особистісних, характерологічних особливостей працівника поліції може перешкоджати досягненню мети й ефективності виконання службових обов'язків, зокрема сприяти надмірному, неконтрольованому вияву агресії.

Сильний зв'язок і позитивну кореляцію виявлено між шкалою «Індекс агресивності» й

інтегральною шкалою легітимізації агресії. Шкала «Індекс агресивності» охоплює такі форми агресії, як роздратування, фізична, непрямая й вербальна агресія. І що вищим буде показник агресивності, то ймовірніше поліцейські вдаватимуться до прийнятності та виправданості різних форм агресії шляхом приписування їм легітимного статусу.

Підсумовуючи, зауважимо, що агресія є неприйнятною в професійній діяльності поліцейського, проте набуває легітимного статусу в критичних ситуаціях, коли є загроза для життя та здоров'я громадян чи поліцейського. Емпірично досліджено, що працівники поліції мають середній рівень вияву агресії. Це означає, що агресія може виявитися тільки в особистісно значущій або екстремальній ситуації, що дає змогу ефективно виконувати завдання та функції, покладені на поліцейського.

Правоохоронцям властива схильність до легітимізації агресії. Це виявляється передусім в особистій сфері, що втілюється в захопленні полюванням, зброєю, єдиноборствами, в інших видах діяльності, які безпосередньо пов'язані з виявом агресії. Оскільки професійна діяльність

поліцейських пов'язана з постійним зіткненням з агресією, це може стати причиною для обґрунтування працівниками поліції прийнятності та виправданості різних форм агресії та приписування їм легітимного статусу в службовій діяльності.

Щоб не перейти межі дозволеного та не спричинити шкоди під час використання агресивних дій, у працівника поліції повинна бути розвинена здатність до саморегуляції. Високий рівень загальної саморегуляції надає можливість ефективно організувати свою поведінку, узгоджувати її з вимогами ситуацій та покладеними на них повноваженнями.

Кореляційний аналіз виявив значущі зв'язки між шкалами методик, які дають підстави для висновку щодо передумов легітимізації агресії в діяльності працівника поліції. Зокрема, високий рівень агресивності правоохоронців може свідчити про подальше схвалення (легітимізацію) різних форм агресії. Домінування зовнішнього локусу контролю поліцейських може бути виявом негативної установки на іншу людину чи групу людей, а також низького рівня саморегуляції. Такі особливості працівника поліції можуть впливати на самостійність, гнучкість й адекватність реакцій поліцейських, перешкоджати досягненню мети та знижувати ефективність виконання службових обов'язків, передбачаючи надмірний, неконтрольований вияв агресії.

Висновки

Наукова новизна статті полягає в емпіричному дослідженні чинників формування легітимізованої агресії в працівників Національної поліції.

Особливості професійної діяльності поліцейських часто пов'язані з виявом агресії. Вона допомагає поліцейським ефективно виконувати покладені на них функції та завдання, тому її вияв іноді є безкарним і навіть заохочуваним різноманітним насильницьких дій – так званою легітимізованою агресією. Водночас деякі представники правоохоронних органів часто вдаються до використання агресії та легітимізують її вияв у службовій діяльності. Це може призвести до перевищення службових повноважень і завдання шкоди суспільству, передусім якщо механізми саморегуляції розвинені слабо.

Для дослідження передумов легітимізації агресії в професійній діяльності поліцейського використано комплекс стандартизованих методик й авторську анкету. Найвагоміші результати аналізу полягають у тому, що агресію не можна допускати й виявляти в діяльності поліцейського. Її здебільшого засуджують, оскільки вона не завжди сприяє виконанню завдань. Проте агресія набуває легітимного статусу в ситуаціях загрози життю та здоров'ю поліцейського, під час виконання силових завдань й у разі чинення непокори законним вимогам поліцейського. Агресивна реакція поліцейського може бути спровокована висловлюваннями, які принижують його честь і гідність, відчуттям несправедливості й складнощами саморегуляції в критичних ситуаціях.

Аналіз результатів досліджень засвідчив, що працівники поліції мають середній рівень агресивності, і це дає змогу ефективно виконувати завдання та функції. Високий рівень саморегуляції сприяє якійсь організації поведінки поліцейського й узгодженню її з вимогами ситуацій та покладеними на них повноваженнями. У групі респондентів переважає інтернальний локус контролю, що свідчить про переконання щодо залежності успіхів чи невдач від їх компетентності, цілеспрямованості, рівня здібностей, а не зовнішніх обставин. Виявлено високу схильність поліцейських до легітимізації агресії у сфері особистого досвіду. Це виявляється в захопленні полюванням, зброєю, єдиноборствами, що має схожість зі специфікою професійної діяльності.

Здійснений кореляційний аналіз виявив значущі зв'язки між шкалами методик, які можуть свідчити про передумови легітимізації агресії, зокрема високий рівень агресивності, що сприяє схильності до легітимізації агресії в професійній діяльності; переважання зовнішнього локусу контролю, який пов'язаний із саморегуляцією та впливає на гнучкість й адекватність реакцій поліцейських і може спричинити надмірний, неконтрольований вияв агресії.

Отже, постає необхідність детально вивчити чинники й передумови легітимізованої агресії працівників поліції, розробити рекомендації щодо запобігання перевищенню службових обов'язків у діяльності поліцейського.

References

- [1] Bilash, A.M. (2017). The specifics of legitimized aggression in high school girls and boys. *Personality, society, law: psychological problems and ways to solve them: theses addendum. International science and practice conference* (pp. 16-18). Kharkiv.
- [2] Hryb, N. (2018). Prevention of destructive aggressiveness in military personnel. *Bulletin of Taras Shevchenko Kyiv National University*, 4, 38-41. doi: 10.17721/2616-7786.2018/4
- [3] Humeniuk, L.Yu., & Suliatytskyi, I.V. (2011). *Psychology of the professional activity of employees of internal affairs bodies*. Lviv: LvDUVS.
- [4] Kotliar, Yu.V. (2015). Determination of norms for performance of Bassa-Darka's psychodiagnostic methodology for the category of workers. *Science and law enforcement*, 2, 235-242.

- [5] Kudermina, O. (2019). Psychological peculiarities of professional communication of subjects of law enforcement activity. *Problems of modern psychology*, 12, 538-547. doi: 10.32626/2227-6246.2011-12.%25p
- [6] Lytvyn, V.V. (2019). Communication of a police patrol police. *Legal psychology*, 2(25), 93-99. doi: 10.33270/03192502.93
- [7] Medvediev, V.S. (2019). The personality of the investigator as a problem of legal psychology. *Law and security*, 1(72), 97-103. doi: 10.32631/pb.2019.1.13
- [8] Morosanova, V.I. (2013). Self-regulation and personality. *Procedia-Social and Behavioral Sciences*, 86, 452-457. doi: 10.1016/j.sbspro.2013.08.596
- [9] Morosanova, V.I., & Fomina, T.H. (2017). Self-regulation as a Mediator in the Relationship between Anxiety and Academic Examination Performance. *Procedia-Social and Behavioral Sciences*, 237, 1066-1070. doi: 10.1016/j.sbspro.2017.02.156
- [10] Okhrimenko, I., & Martenko, O. (2021). Psychological determinants of police image formation. *Legal psychology*, 2(29), 20-28. doi: 10.33270/03212902.20
- [11] Romanenko, O.V. (2022). Formation of mediation skills in future law enforcement officers. *Legal psychology*, 2(31), 106-112. doi: 10.33270/03223102.106
- [12] Rotter, J.B. (1966). Generalized expectations for internal versus external control of reinforcement. *Psychological Monographs: General and Applied*, 80(1), 1-28. doi: 10.1037/h0092976
- [13] Shevchenko, L.O., & Shlomin, O.Yu. (2019). Professional and personal qualities of employees of preventive activity units of the national police at different stages of professional development. *Psychological journal*, 10, 143-155. doi: 10.31108/1.2019.5.10
- [14] Sytnik, S.V. (2021). Conflict behavior in persons with different locus of control *Scientific Bulletin of the Uzhhorod National University*, 4, 65-71. doi: 10.32782/psy-visnyk/2021.4.13
- [15] Tsilmak, O.M. (2020). Reference psychological profile of willpower qualities of an investigator. *Legal psychology*, 1, 55-61. doi: 10.33270/03202601.55

Список використаних джерел

- [1] Білаш А. М. Специфіка легітимізованої агресії у дівчат- і хлопців-старшокласників. *Особистість, суспільство, закон: психологічні проблеми та шляхи їх розв'язання*: тези доп. Міжнар. наук.-практ. конф. (Харків, 30 берез. 2017 р.) Харків, 2017. С. 16–18.
- [2] Гриб Н. Профілактика деструктивної агресивності у військовослужбовців. *Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка*. 2018. № 4. С. 38–41. (Серія «Соціальна робота»). doi: 10.17721/2616-7786.2018/4
- [3] Гуменюк Л. Й., Сулятицький І. В. Психологія професійної діяльності працівників органів внутрішніх справ: навч. посіб. Львів: ЛьвДУВС, 2011. 648 с.
- [4] Котляр Ю. В. Визначення норм виконання психодіагностичної методики Басса-Дарки для категорії працівників. *Наука і правоохорона*. 2015. № 2. С. 235–242.
- [5] Кудерміна О. Психологічні особливості професійного спілкування суб'єктів правоохоронної діяльності. *Проблеми сучасної психології*. 2019. № 12. С. 538–547. doi: 10.32626/2227-6246.2011-12.%25p
- [6] Литвин В. В. Комунікація поліцейського патрульної поліції. *Юридична психологія*. 2019. № 2 (25). С. 93–99. doi: 10.33270/03192502.93
- [7] Медведєв В. С. Особистість слідчого як проблема юридичної психології. *Право і безпека*. 2019. № 1 (72). С. 97–103. doi: 10.32631/pb.2019.1.13
- [8] Morosanova V. I. Self-regulation and personality. *Procedia-Social and Behavioral Sciences*. 2013. Vol. 86. P. 452–457. doi: 10.1016/j.sbspro.2013.08.596
- [9] Morosanova V. I., Fomina T. G. Self-regulation as a Mediator in the Relationship between Anxiety and Academic Examination Performance. *Procedia-Social and Behavioral Sciences*. 2017. Vol. 237. P. 1066-1070. doi: 10.1016/j.sbspro.2017.02.156
- [10] Охріменко І., Мартенко О. Психологічні детермінанти формування іміджу поліцейського. *Юридична психологія*. 2021. № 2 (29). С. 20–28. doi: 10.33270/03212902.20
- [11] Романенко О. В. Формування навичок медіації в майбутніх правоохоронців. *Юридична психологія*. 2022 № 2 (31). С. 106–112. doi: 10.33270/03223102.106
- [12] Rotter, J. B. Generalized expectancies for internal versus external control of reinforcement. *Psychological Monographs: General and Applied*. 1966. No. 80 (1). P. 1–28. doi: 10.1037/h0092976
- [13] Шевченко Л. О., Шломін О. Ю. Професійно-особистісні якості працівників підрозділів превентивної діяльності національної поліції на різних етапах професійного становлення. *Psychological journal*. 2019. № 10. С. 143–155. doi: 10.31108/1.2019.5.10
- [14] Ситнік С. В. Конфліктна поведінка у осіб з різним локусом контролю *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. 2021. № 4. С. 65–71. doi: 10.32782/psy-visnyk/2021.4.13
- [15] Цільмак О. М. Еталонний психологічний профіль вольових якостей слідчого. *Юридична психологія*. 2020. № 1. С. 55–61. doi: 10.33270/03202601.55

Prerequisites for the Legitimate Manifestation of Aggression in the Professional Activities of Police Officers

KOVACH OIha

Postgraduate Student of the Department of Legal Psychology of the National Academy of Internal Affairs

Kyiv, Ukraine

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-8861-8328>

Abstract. Determine the prerequisites for the legitimate manifestation of aggression in police activity. A complex of methods was used in the scientific research, which includes: theoretical (analysis, synthesis, comparison, generalization and interpretation of literary sources and theoretical approaches on selected issues), empirical methods (survey, testing); mathematical and statistical methods. The method of quantitative analysis (correlation analysis) was used to process empirical data. Methodological support of the psycho-diagnostic research was carried out with the help of the following methods: 1. The author's questionnaire "Aggression in the activity of a policeman". 2. Buss-Durkee Hostility Inventory; 3. Rotter's Internal-External Locus of Control Scale. 4. Morosanova's Style of self-regulation of behavior; 5. Questionnaire of the level of legitimization of aggression "LA-44". 6. Wagner's "Hand-test". In the scientific research was: 1) the prerequisites of legitimate manifestation of aggression in the activities of police officers were empirically studied. 2) the relationship between the indicators of the methods was revealed using correlation analysis. Legitimized aggression in the professional activity of police officers is determined by the acceptability and justification of various forms of aggressive behavior by attributing a socially approved (legitimate) status. Based on the results of the questionnaire, it can be concluded that, on the one hand, the showing of aggression in the activities of a police officer is not acceptable, and on the other hand, it is allowed – it is legitimized, and everything depends on the specific situation. The reasons for the manifestation of aggression can be statements towards a police officer that demean his honor and dignity, a sense of injustice, and the difficulty of self-regulation of a police officer in critical situations. Aggression is justified and approved (legitimized) in official activities, in particular, in situations where aggressive actions are taken against the police officer himself and disobedience to his legal requirements is carried out. With the help of correlation analysis, the prerequisites for the legitimate manifestation of aggression by law enforcement officers were revealed. Police officers who have a high level of aggressiveness can resort to approving various forms of aggression, giving them a legitimate status. The predominance of the external locus of control of police officers negatively affects the perceived self-regulation of the police officer, the independence, flexibility and adequacy of the reactions of police officers, which can hinder the achievement of the goal and the efficiency of the performance of official duties, including excessive, uncontrolled manifestation of aggression. The prospect of further research is the development of recommendations for the prevention of excess of official duties

Keywords: law enforcement officer; level of aggressiveness; aggressive behavior; National Police of Ukraine; self-regulation of behavior; danger; conflict; aggressiveness index